

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน

รังษีนพดล โถทอง¹
ศุสิทธิ์ แสงกระจ่าง¹
ปรารถนา สถิตวิภาวี³
วิศิษฎ์ ฉวีพจน์กำจร^{5*}

โสภิตตรา สมหารวงศ์¹
ณัฐจาพร พิชัยณรงค์²
ศุภชัย ปิติกุลตั้ง⁴

บทคัดย่อ มะเร็งเต้านมเป็นสาเหตุที่สำคัญของการเสียชีวิตจากโรคมะเร็งในสตรีทั่วโลก มะเร็งเต้านมหากพบในระยะแรกมักมีอัตราการรอดชีพเพิ่มขึ้นและคุณภาพชีวิตดีขึ้น การตรวจเต้านมด้วยตนเองเป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้สำหรับตรวจคัดกรองมะเร็งเต้านม แม้ว่าการตรวจเต้านมด้วยตนเองนั้นสามารถทำได้ง่าย ไม่เสียค่าใช้จ่าย และไม่มีการเจาะส่วนใด ๆ ของร่างกาย อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาล่าสุดระบุว่าอัตราการตรวจเต้านมด้วยตนเองยังอยู่ในระดับต่ำ การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาความชุกของพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน ที่มารับบริการตรวจรักษาที่สถาบันมะเร็งแห่งชาติตั้งแต่วันที่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ถึงธันวาคม พ.ศ. 2557 การศึกษานี้เป็นแบบภาคตัดขวาง (cross-sectional study) ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษาพบว่า สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนจำนวน 558 คน ร้อยละ 40.4 เป็นผู้เคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง และร้อยละ 59.3 ไม่เคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง และพบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือพนักงานของรัฐมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่เป็นแม่บ้าน (OR=3.32, P=0.005) สตรีที่มีดัชนีมวลกายต่ำหรือสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองน้อยกว่ากลุ่มที่มีดัชนีมวลกายปกติ (OR=0.57 และ 0.44, P=0.004 และ 0.027 ตามลำดับ) และสตรีที่มีการออกกำลังกายระดับน้อยและระดับมากมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมมากกว่าสตรีที่ออกกำลังกายระดับปานกลาง (OR=2.92 และ 2.76, P<0.001 ตามลำดับ) นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีปกติมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองสูงเป็น 1.67 เท่าของสตรีที่เป็นมะเร็งเต้านม (OR=1.67, P=0.010) โดยสรุป ผลการศึกษานี้พบว่าความชุกของการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนยังอยู่ในระดับต่ำ และพบว่า อาชีพ ดัชนีมวลกาย การออกกำลังกาย และสภาวะการเป็นโรค เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการฝึกอบรมวิธีการตรวจเต้านมด้วยตนเองให้กับสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน เพื่อส่งเสริมการตรวจเต้านมด้วยตนเองอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ (วารสารโรคมะเร็ง 2562;39:16-27)

คำสำคัญ: การตรวจเต้านมด้วยตนเอง การคัดกรองมะเร็งเต้านม สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน มะเร็งเต้านม

¹งานระบาดวิทยา กลุ่มงานวิจัย สถาบันมะเร็งแห่งชาติ กรุงเทพฯ 10400 ²คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44150
³ภาควิชาชีวสถิติ ⁴ภาควิชาอนามัยครอบครัว ⁵ภาควิชาระบาดวิทยา คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล กรุงเทพฯ 10400

Factors Related to Breast Self-Examination Practices Among Premenopausal Women

by Rungsinoppadol Thotong¹, Sopittra Somharnwong¹, Suleeporn Sangrajrang¹, Natchaporn Pichainarong², Pratana Satitvipawee³, Supachai Pitikultang⁴, Wisit Chaveepojnkamjorn^{5*}

¹Epidemiology Section, Research Division, National Cancer Institute, Bangkok 10400, ²Faculty of Public Health, Mahasarakham University, Maha Sarakham 44150, ³Department of Biostatistics, ⁴Department of Family Health, ⁵Department of Epidemiology, Faculty of Public Health, Mahidol University, Bangkok 10400

*Correspondence; e-mail: wisit.char@yahoo.com

Abstract Breast cancer is the leading cause of cancer-related deaths among women globally. Early diagnosis can significantly improve survival rates and quality of life. Breast self-examination is one of the screening methods used for the early detection of breast cancer. Although breast self-examination is a simple, cost-free and non-invasive procedure, recent findings indicate that screening rates have remained low. This study aimed to assess the prevalence of breast self-examination practices and factors associated with breast self-examination practices among premenopausal women. This cross-sectional study was conducted among premenopausal women who underwent diagnosis and / or treatment at the National Cancer Institute, in Bangkok, between November 2013 and December 2014. Data were collected using questionnaires. A total of 558 premenopausal women participated in the study; 40.7% had performed breast self-examinations, while 59.3% had not. Premenopausal women who were government officers or government employees had higher rates of breast self-examination practice than the housewife group (Odds ratio; OR=3.32, $P=0.005$), underweight and overweight women had lower breast self-examination practice rates than the normal-weight group (OR=0.57 and 0.44, $P=0.004$ and 0.027 , respectively), and women who with mild and vigorous intensity levels of activity had higher breast self-examination practice rates than the moderate-intensity group (OR=2.92 and 2.76, $P<0.001$, respectively). Normally healthy women had higher breast self-examination rates than breast-cancer patients (OR=1.67, $P=0.010$). In conclusion, the prevalence of breast self-examination practices among premenopausal women was still low. Occupation, body mass index (BMI), physical activity and disease status, were related to breast self-examination practices. The relevant authorities should provide breast self-examination training for premenopausal women, to promote correct breast self-examination practices and their regular performance. (*Thai Cancer J* 2019;39:16-27)

Keywords: breast self-examination, breast cancer screening, premenopausal women, breast cancer

บทนำ

โรคมะเร็งเป็นปัญหาทางสาธารณสุขที่สำคัญของประชากรทั่วโลก องค์การอนามัยโลก (World Health Organization : WHO) คาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2583 จะมีประชากรทั่วโลกป่วยเป็นโรคมะเร็งรายใหม่ 29.3 ล้านราย และอัตราการเสียชีวิตจะพุ่งสูงขึ้นเป็น 16.3 ล้านราย¹ สอดคล้องกับรายงานของ

หน่วยวิจัยด้านโรคมะเร็งนานาชาติ (International Agency for Research on Cancer : IARC) ที่ได้ประมาณการณ์ว่าในปี พ.ศ. 2561 ทั่วโลกจะมีผู้ป่วยมะเร็งรายใหม่ 18.1 ล้านราย และมีผู้เสียชีวิตจากโรคมะเร็ง 9.6 ล้านราย ผู้ป่วยมะเร็งมากกว่าครึ่งเป็นประชากรในประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา ร้อยละ 60.0 และมีอัตราการตายสูงถึงร้อยละ 57.3

ในปี พ.ศ. 2561 ทั่วโลกมีผู้ป่วยมะเร็งเต้านมรายใหม่ 2.2 ล้านราย เสียชีวิตจากมะเร็งเต้านม 14 ราย ต่อแสนประชากร และช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีสตรีต้องดำรงชีวิตร่วมกับมะเร็งเต้านมราว 6.8 ล้านราย²

สถิติข้อมูลทะเบียนมะเร็งของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2554 พบว่ามีผู้ป่วยมะเร็งเต้านมรายใหม่ราว 14,804 ราย คิดเป็น 31 รายต่อแสนประชากร และยังมีแนวโน้มของอุบัติการณ์การเกิดโรคสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง³ มะเร็งเต้านมเกิดจากปัจจัยเสี่ยงหลายชนิด เช่น พันธุกรรม ญาติสายตรงที่มีประวัติเป็นมะเร็ง เคยเป็นเนื้องอกที่เต้านม ทานยาคุมกำเนิด ประจำเดือนมาช้า ค่าดัชนีมวลกายเกินมาตรฐาน และได้รับควมหนูหรือมือสอง⁴ การตรวจพบมะเร็งเต้านมตั้งแต่ระยะเริ่มแรกสามารถลดความรุนแรงจากโรคได้ และยังมีโอกาสรักษาให้หายขาดได้มากขึ้น สำหรับวิธีการตรวจคัดกรองมะเร็งเต้านมมีด้วยกัน 3 วิธี คือ การตรวจเต้านมด้วยตนเอง (breast self-examination: BSE) การตรวจเต้านมโดยแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ (clinical breast examination: CBE) และการตรวจด้วยการเอกซเรย์เต้านม หรือแมมโมแกรม (mammography) องค์การอนามัยโลกได้แนะนำให้สตรีอายุตั้งแต่ 20 ปีขึ้นไปตรวจเต้านมด้วยตนเองเป็นประจำทุกเดือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศยากจนเพราะเป็นวิธีการที่ประหยัดและคุ้มค่ามากที่สุด ส่วนใหญ่สตรีมากกว่าร้อยละ 90 สามารถตรวจพบความผิดปกติของเต้านมได้เอง ถ้าตรวจเต้านมได้อย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ⁵

อย่างไรก็ตาม จากรายงานที่ผ่านมาพบว่ามีสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนในประเทศกำลังพัฒนา

และด้อยพัฒนามีการตรวจเต้านมด้วยตนเองเพียงร้อยละ 33.1⁶ และพบว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองน้อยกว่าสตรีที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล⁷ สตรีที่อายุน้อยกว่า 50 ปี มีการตรวจเต้านมด้วยตนเองเพียงร้อยละ 35.1 ดังนั้น การค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการตรวจเต้านมด้วยตนเอง จึงน่าจะได้อะไรที่เป็นประโยชน์สำหรับการนำไปปรับปรุงองค์ความรู้ วิธีการตรวจคัดกรองมะเร็งเต้านมด้วยตนเอง เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดกลยุทธ์และนโยบายสำหรับการป้องกันและควบคุมมะเร็งเต้านมในประชากรสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนต่อไป⁸

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความชุกในการตรวจเต้านมด้วยตนเอง และปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองในสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน

วัสดุและวิธีการ

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างคือ สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนที่มารับบริการตรวจที่คลินิกมะเร็งเต้านม และคลินิกตรวจสุขภาพ สถาบันมะเร็งแห่งชาติ ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 - ธันวาคม พ.ศ. 2557 การศึกษานี้คำนวณขนาดตัวอย่างตามสูตรที่ Carlin JB และ Hocking J⁹ ได้แนะนำไว้ โดยกำหนดให้อำนาจจำแนกเท่ากับร้อยละ 1.5 ความคลาดเคลื่อนจากการประมาณค่าเท่ากับร้อยละ 5 สัดส่วนของการตรวจเต้านมด้วยตนเองในประชากรทั่วไปร้อยละ 41¹⁰ และยอมรับความเชื่อมั่นที่ระดับ 95% เพื่อป้องกันการสูญหายของข้อมูล จึงเก็บตัวอย่างเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 ได้ขนาดตัวอย่าง

ทั้งหมดจำนวน 564 ราย และใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (simple-random sampling) โดยเกณฑ์การคัดเลือกเข้าโครงการเป็นสตรีที่มีอายุระหว่าง 20-45 ปี สามารถสื่อสารได้โดยไม่มีอุปสรรคทางสมอง หรือบกพร่องทางการพูด การได้ยิน และยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย ส่วนเกณฑ์การคัดออกจากโครงการคือกลุ่มตัวอย่างที่ปฏิเสธการสัมภาษณ์ ไม่สะดวกใจในการให้ข้อมูล และข้อมูลไม่ครบถ้วน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ศาสนา อาชีพ และรายได้ของครอบครัว ข้อมูลด้านพฤติกรรมสุขภาพ ประกอบด้วย การใช้ยาคุมกำเนิด การออกกำลังกาย การรับควันบุหรี่มือสอง สถานะการป่วย ดัชนีมวลกาย (body mass index: BMI) ประวัติญาติสายตรงเป็นโรคมะเร็ง และ/หรือมะเร็งเต้านม และประวัติเคยเป็นเนื้องอกที่เต้านม ข้อมูลด้านอนามัยเจริญพันธุ์ ประกอบด้วย อายุที่เริ่มมีประจำเดือน การให้นมบุตร และประวัติการมีบุตร และข้อมูลด้านพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเอง ประกอบด้วย การตรวจเต้านมด้วยตนเอง สาเหตุของการไม่ตรวจเต้านมด้วยตนเอง ความถี่ในการตรวจเต้านม ท่าทางในการตรวจ ช่วงเวลาในการตรวจเต้านมด้วยตนเอง และวิธีการตรวจเต้านมด้วยตนเอง แบบสอบถามที่สร้างขึ้นได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของภาษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้วิจัยได้นำไปปรับปรุงแก้ไขก่อนนำเครื่องมือไปใช้

การเก็บตัวอย่าง

การศึกษานี้เป็นการศึกษาแบบภาคตัดขวาง (cross-sectional study) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การวิจัยนี้ได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยของสถาบันมะเร็งแห่งชาติ หนังสือรับรองเลขที่ EC COA 014/ 2014

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากแบบสอบถามบันทึกลงในฐานข้อมูลโดยใช้โปรแกรม EpiData version 3.1 หลังจากตรวจสอบความเรียบร้อย ความสมบูรณ์ ความครบถ้วนของข้อมูล แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติพรรณนาบรรยายลักษณะของประชากรที่ศึกษาด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบลอจิสติก (multi-variable logistic regression) โดยการคำนวณหาค่า odds ratio (OR) และ 95% confidence level (CI) เพื่อหาความสัมพันธ์ของปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองในสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน และกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ $P < 0.05$

ผลการศึกษา

การศึกษานี้พบว่า สตรีที่มาใช้บริการตรวจที่คลินิกมะเร็งเต้านม และคลินิกตรวจสุขภาพที่ได้รับการสุ่มเข้าร่วมโครงการวิจัยจำนวน 564 ราย กลุ่มตัวอย่างยินดีเข้าร่วมโครงการวิจัย 558 ราย (ร้อยละ 98.9) ไม่สะดวกใจในการให้ข้อมูล 4 ราย

ตารางที่ 1 ลักษณะทั่วไปของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน (N=558)

ลักษณะด้านประชากร	จำนวน (ร้อยละ)
อายุ (ปี)	
≤ 29	21 (3.8)
30-34	60 (10.8)
35-39	148 (26.4)
40-45	329 (59.0)
อายุเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	39.3 (±4.3)
อายุต่ำสุด-สูงสุด	25-45
สถานภาพสมรส	
โสด	160 (28.7)
แต่งงาน	347 (62.2)
หม้าย/หย่าร้าง/แยกทาง	51 (9.1)
ระดับการศึกษา	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	24 (4.3)
ประถมศึกษา	121 (21.7)
มัธยมศึกษา	168 (30.1)
ปริญญาตรีขึ้นไป	245 (43.9)
ศาสนา	
พุทธ	533 (95.5)
อิสลาม	15 (2.7)
คริสต์	10 (1.8)
อาชีพ	
เกษตรกร	34 (6.1)
แม่บ้าน	40 (7.2)
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	138 (24.7)
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	161 (28.9)
พนักงานเอกชน	185 (33.2)
รายได้ต่อเดือน (บาท)	
< 10,000	79 (14.2)
10,000-15,000	104 (18.6)
15,001-30,000	292 (52.3)
> 30,000	83 (14.9)

ตารางที่ 2 พฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน

พฤติกรรมการตรวจเต้านม	จำนวน (ร้อยละ)
การตรวจเต้านมด้วยตนเอง (N=558)	
ตรวจ	227 (40.7)
ไม่ตรวจ	331 (59.3)
สาเหตุของการไม่ตรวจเต้านมด้วยตนเอง (N=331)	
ไม่มีเวลา	60 (18.1)
ไม่ทราบวิธีการตรวจ	215 (65.0)
กลัวตรวจพบก้อน	37 (11.2)
อื่นๆ	19 (5.7)
ความถี่ของการตรวจเต้านมด้วยตนเอง (N=227)	
ตรวจเดือนละ 1 ครั้ง	142 (62.6)
3 เดือนต่อครั้ง	48 (21.1)
6 เดือนต่อครั้ง	25 (11.0)
ปีละ 1 ครั้ง	12 (5.3)
ท่าทางในการตรวจ (N=227)	
ตรวจทำยืนขณะอาบน้ำ	118 (52.0)
ตรวจทำยืนหน้ากระจก	67 (29.5)
ตรวจทำนอนราบ	42 (18.5)
ช่วงเวลาในการตรวจ (N=227)	
ก่อนมีประจำเดือน 7-10 วัน	65 (28.6)
หลังมีประจำเดือน 7 วัน	115 (50.7)
ไม่มีช่วงเวลาที่แน่นอน	47 (20.7)
วิธีการตรวจเต้านมด้วยตนเอง (N=227)	
การคลำแบบก้นหอย	144 (63.4)
การคลำแบบขึ้นลงเป็นเส้นตรง	15 (6.6)
การคลำแบบรูปลิ้ม	12 (5.3)
ไม่มีวิธีที่แน่นอน	56 (24.7)

ตารางที่ 3 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเอง

ตัวแปร	การตรวจเต้านมด้วยตนเอง		OR _{adj}	95%CI	P
	ตรวจ จำนวน (ร้อยละ) N=227	ไม่ตรวจ จำนวน (ร้อยละ) N=331			
ระดับการศึกษา					
ไม่ได้เรียนหนังสือ	5 (2.2)	19 (5.7)	1.00		
ประถมศึกษา	56 (24.7)	65 (19.6)	2.40	0.81-7.16	0.119
มัธยมศึกษา	54 (23.8)	114 (34.5)	1.16	0.39-3.48	0.787
ปริญญาตรีขึ้นไป	112 (49.3)	133 (40.2)	1.49	0.50-4.44	0.472
อาชีพ					
แม่บ้าน	12 (5.3)	28 (8.5)	1.00		
เกษตรกร	9 (4.0)	25 (7.6)	1.39	0.47-4.14	0.546
ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว	44 (19.4)	94 (28.4)	1.50	0.65-3.48	0.346
รับราชการ/พนักงานของรัฐ	87 (38.3)	74 (22.4)	3.32	1.44-7.64	0.005
พนักงานเอกชน	75 (33.0)	100 (33.2)	2.05	0.91-4.64	0.084
ดัชนีมวลกาย (kg/m²)					
18.5-22.9	112 (49.3)	119 (36.0)	1.00		
<18.5	16 (7.1)	26 (7.9)	0.44	0.21-0.91	0.027
≥23.0	99 (43.6)	186 (56.1)	0.57	0.38-0.84	0.004
การออกกำลังกาย					
ระดับปานกลาง	77 (33.9)	191 (57.7)	1.00		
ระดับน้อย	107 (47.2)	105 (31.7)	2.92	1.93-4.43	<0.001
ระดับมาก	43 (18.9)	35 (10.6)	2.76	1.60-4.78	<0.001
สภาวะการเป็นโรค					
ผู้ป่วยมะเร็งเต้านม	100 (44.1)	178 (53.8)	1.00		
สตรีปกติ	127 (55.9)	153 (46.2)	1.67	1.13-2.47	0.010

OR_{adj} = odds ratio, CI= confidence interval

และข้อมูลไม่ครบถ้วน 2 ราย สตรีที่ร่วมโครงการวิจัย มีอายุเฉลี่ย 39.3 ปี ช่วงอายุระหว่าง 25-45 ปี ร้อยละ 59.0 มีอายุระหว่าง 40-44 ปี ร้อยละ 62.2 แต่งงานแล้ว ร้อยละ 43.9 จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป ร้อยละ 95.5 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 33.2 ประกอบอาชีพ พนักงานเอกชน และร้อยละ 52.3 มีรายได้ 15,001-30,000 บาท ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

จากกลุ่มตัวอย่างพบผู้ที่เคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง 227 ราย (ร้อยละ 40.7) และไม่เคยตรวจ 331 ราย (ร้อยละ 59.3) สาเหตุของการไม่ตรวจเต้านมด้วยตนเองที่พบมากที่สุด คือ ไม่ทราบวิธีการตรวจ (ร้อยละ 65.0) สำหรับกลุ่มสตรีที่เคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง ส่วนใหญ่ตรวจเต้านมประจำทุกเดือน (ร้อยละ 62.6) ทำทางในการตรวจที่พบมากที่สุดคือตรวจในลักษณะทำยื่นขณะอาบน้ำ (ร้อยละ 52.0) ส่วนช่วงเวลาและวิธีการตรวจพบว่า ร้อยละ 50.7 ตรวจหลังจากมีประจำเดือน 7 วัน และร้อยละ 63.4 คลำเต้านมแบบกันหอย ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ กับการตรวจเต้านมด้วยตนเอง โดยควบคุมตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ ดัชนีมวลกาย การออกกำลังกาย และสถานะของการมาใช้บริการพบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพรับราชการหรือพนักงานของรัฐมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่เป็นแม่บ้าน (OR=3.32, $P=0.005$) สตรีที่มีดัชนีมวลกายต่ำหรือสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองน้อยกว่ากลุ่มที่มีดัชนีมวลกายปกติ (OR= 0.57 และ 0.44, $P=0.004$ และ 0.027 ตามลำดับ) และสตรีที่มีการออกกำลังกาย

ระดับน้อย และระดับมากมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมมากกว่าสตรีที่ออกกำลังกายระดับปานกลาง (OR= 2.92 และ 2.76, $P<0.001$ ตามลำดับ) นอกจากนี้ยังพบว่าสตรีปกติมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองสูงเป็น 1.67 เท่าของสตรีที่เป็นมะเร็งเต้านม (OR=1.67, $P=0.010$) ในการศึกษาที่พบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลต่อพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเอง ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

วิจารณ์

การศึกษานี้พบว่าสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน ร้อยละ 40.7 เคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง ใกล้เคียงกับการศึกษาที่ประเทศ อิรัก และซาอุดีอาระเบียซึ่งพบว่าสตรีเคยตรวจเต้านมด้วยตนเอง ร้อยละ 42.6 และ 42.5 ตามลำดับ^{11,12} เหตุผลที่สตรีไม่ตรวจเต้านมด้วยตนเองในการศึกษานี้พบว่าร้อยละ 65.0 ไม่ทราบวิธีการตรวจจากรายงานในประเทศมาเลเซียก็พบว่า ร้อยละ 70.5 ไม่ทราบวิธีการตรวจที่ถูกต้อง¹³ ดังนั้น การสร้างความตระหนักถึงประโยชน์จากการตรวจเต้านมกับสตรีกลุ่มนี้จึงมีความจำเป็นและสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนที่เคยตรวจเต้านม ส่วนใหญ่ตรวจเต้านมด้วยตนเองเป็นประจำทุกเดือน สตรีกลุ่มนี้น่าจะเป็นกลุ่มที่สนใจในสุขภาพของตนเองมากกว่ากลุ่มที่ไม่ตรวจเต้านมเลย สตรีกลุ่มที่ไม่ตรวจเต้านมด้วยตนเอง น่าจะขาดความตระหนักในการดูแลและเฝ้าระวังตนเองในความเสี่ยงต่อการเกิดโรค ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บุคคลไม่แสวงหาความรู้ และวิธีการปฏิบัติตนเพื่อดูแลตนเองสำหรับทำทางในการตรวจเต้านมด้วยตนเองที่พบ

มากที่สุด คือท่าตรวจขณะยืนอาบน้ำ อาจเพราะเป็นช่วงเวลาที่สะดวกที่สุด เนื่องจากขณะอาบน้ำไม่ได้สวมใส่เสื้อผ้า การตรวจเต้านมด้วยตนเองต้องสังเกตความผิดปกติจากภายนอกของเต้านม และคลำเต้านมเพื่อหาความผิดปกติที่อาจเกิดขึ้น สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนควรตรวจเต้านมหลังจากมีประจำเดือน 7 วัน เนื่องจากในช่วงเวลานั้นเต้านมจะไม่ตึงตัวมาก จึงสามารถคลำก้อนได้ชัดเจน หรือคลำก้อนที่มีขนาดเล็กได้โดยง่าย ส่วนวิธีการคลำเต้านมที่พบมากที่สุด คือการคลำแบบก้นหอย เพราะเป็นวิธีที่ทำได้ง่ายไม่ซับซ้อน อย่างไรก็ตามการคลำเต้านมด้วยวิธีนี้มีความแม่นยำไม่แตกต่างกับวิธีอื่น¹⁴

เมื่อวิเคราะห์โดยการควบคุมตัวแปร ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ ดัชนีมวลกาย การออกกำลังกาย และสถานะการเป็นโรค ในการศึกษานี้พบว่า สตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนที่ประกอบอาชีพรับราชการ หรือพนักงานของรัฐมีการตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่เป็นแม่บ้านสามเท่า ($OR_{adj} = 3.32, 95\%CI = 1.44-7.64$) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาอื่นที่ผ่านมาพบว่าอาชีพมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเอง¹⁵⁻¹⁸ กลุ่มสตรีที่ประกอบอาชีพดังกล่าวมีการตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าอาชีพอื่น อาจเพราะกลุ่มสตรีเหล่านี้มีความรู้เกี่ยวกับความรุนแรงของมะเร็งเต้านม และเห็นประโยชน์ของการตรวจเต้านมด้วยตนเอง เนื่องจากเป็นวิธีที่สามารถใช้ในการค้นหาความผิดปกติตั้งแต่แรกเริ่มได้ สตรีกลุ่มนี้จึงมีการรับรู้ในความสามารถของตนเองและคาดหวังในผลลัพธ์ที่ได้จากการตรวจมะเร็งเต้านมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Bandura ที่มีความเชื่อว่า

การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีผลต่อการกระทำของบุคคล¹⁹

ในการศึกษานี้พบว่าสตรีอ้วนที่มีดัชนีมวลกายสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองลดลงเมื่อเทียบกับกลุ่มสตรีที่มีดัชนีมวลกายปกติ คล้ายกับงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าการศึกษาที่สตรีมีดัชนีมวลกายสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานมักทำให้การตรวจเต้านมด้วยตนเองลดลง^{20,21} อาจเป็นเพราะสตรีเหล่านี้มีความสนใจต่อสุขภาพของตนเองน้อยกว่าสตรีที่มีดัชนีมวลกายปกติ เนื่องจากการขาดการรับรู้เกี่ยวกับประโยชน์ของการตรวจเต้านม ความเสี่ยงของการเกิดโรคการขาดความรู้ ไม่มั่นใจในความสามารถของตนเอง และไม่เข้าใจในวิธีการตรวจเต้านมที่ถูกวิธี^{22,23} เพราะการตรวจคลำเต้านมต้องใช้แรงกดในระดับต้น และระดับลึก รวมไปถึงการคลำเบา ๆ หมุนวนไปโดยรอบเต้านมและหัวนมเป็นรูปก้นหอย แต่สตรีที่น้ำหนักเกินเกณฑ์และมีภาวะอ้วน ความหนาแน่นเนื้อเยื่อไขมันที่เต้านมมักพบมากกว่าคนที่น้ำหนักปกติ แต่ก็มีการศึกษาอื่นที่พบว่าดัชนีมวลกายมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานไม่ได้ทำให้พฤติกรรมการตรวจเต้านมลดลงกว่าสตรีที่มีดัชนีมวลกายปกติ²⁴ และในการศึกษานี้พบว่าสตรีผอมที่มีดัชนีมวลกายน้อยกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองลดลงเมื่อเทียบกับกลุ่มสตรีที่มีดัชนีมวลกายปกติ ซึ่งตรงข้ามกับการศึกษาของ Fontaine KR และคณะ²¹ พบว่าสตรีที่มีดัชนีมวลกายน้อยกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองสูงเป็น 1.25 เท่า เมื่อเทียบกับกลุ่มสตรีที่มีดัชนีมวลกายปกติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกลุ่มสตรีผอมที่ให้ข้อมูลในการศึกษานี้ยังขาดความรู้ ไม่เข้าใจวิธีการ

ตรวจที่ถูกต้อง สตรีกลุ่มนี้มีเนื้อเต้านมน้อยร่วมกับผิวหนังและกล้ามเนื้อที่บาง จึงทำให้ไม่มีความมั่นใจในสมรรถนะของตนเองว่าสามารถตรวจเต้านมด้วยตนเองได้²⁵

การศึกษานี้พบว่า สตรีที่ออกกำลังกายมากมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองสูงกว่าสตรีที่ออกกำลังกายปกติ (OR=2.76, $P<0.001$) และสตรีที่ออกกำลังกายน้อยมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่ออกกำลังกายปกติ (OR=2.92, $P<0.001$) สอดคล้องกับการศึกษาของ Hayes C และคณะ²⁶ พบว่าสตรีที่ออกกำลังกายมากมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่ออกกำลังกายปกติ (OR=3.60, $P<0.006$) ส่วนสตรีที่ออกกำลังกายน้อยมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองมากกว่าสตรีที่ออกกำลังกายปกติ (OR=2.10, $P<0.030$) ทั้งนี้เป็นเพราะกลุ่มสตรีที่ออกกำลังกายมากมักเป็นกลุ่มที่ใส่ใจต่อสุขภาพของตนเอง การออกกำลังกายที่สม่ำเสมอช่วยกระตุ้นระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย ซึ่งเป็นระบบที่ทำหน้าที่ในการกำจัด และยับยั้งการแพร่กระจายของเซลล์มะเร็ง สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาที่ระบุว่า การออกกำลังกายลดความเสี่ยงต่อการเกิดมะเร็งเต้านมได้²⁷

นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังพบว่าสตรีปกติที่มาตรวจสุขภาพประจำปีมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองสูงเป็น 1.67 เท่าเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ป่วยมะเร็งเต้านมที่มารับการตรวจรักษาที่คลินิกเต้านม เช่นเดียวกับการศึกษาของ Al Qadire M และคณะ²⁸ พบว่าสตรีปกติมีพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองเป็น 1.65 เท่าเมื่อเทียบกับกลุ่มผู้ป่วยมะเร็งเต้านม

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ไม่พบว่าระดับการศึกษามีผลต่อพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมาพบว่าระดับการศึกษาไม่มีผลต่อพฤติกรรมตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีชาวมาเลเซีย²⁹ แต่ยังมีการศึกษาอื่นที่พบว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาสูงตรวจเต้านมด้วยตนเองเป็น 2 เท่าเมื่อเทียบกับผู้มีระดับการศึกษาน้อย³⁰ ข้อจำกัดของการศึกษานี้เป็นการซักถามข้อมูลย้อนหลังซึ่งอาจได้รับข้อมูลที่คลาดเคลื่อนไปบ้าง

สรุป

การศึกษานี้พบว่าความชุกของการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือนยังอยู่ในระดับต่ำ และพบว่า อาชีพ ดัชนีมวลกาย การออกกำลังกาย และสภาวะการเป็นโรค เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตรวจเต้านมด้วยตนเองของสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการฝึกอบรมวิธีการตรวจเต้านมด้วยตนเองให้กับสตรีวัยก่อนหมดประจำเดือน เพื่อส่งเสริมการตรวจเต้านมด้วยตนเองอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสมาคมศิษย์เก่าบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ประจำปี พ.ศ. 2557 คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันมะเร็งทุกท่านที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณผู้ที่เข้าร่วมในการวิจัย และให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

เอกสารอ้างอิง

- World Health Organization. NCD Management Unit. Cancer. World cancer today 2019. Available from: <https://www.who.int/cancer/en/>. Accessed Jan 1, 2019.
- Bray F, Ferlay J, Soerjomataram I, Siegel RL, Torre LA, Jemal A. Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: A Cancer J Clinicians* 2018;68:394-424.
- W. Imsamran. P.Supattagorn, I. Chiawiriyabunya, K. Namthaisong, A. Pattatang, M. Wongsena, P. Puttawibul, I. Chitapanarux, K. Suwanrungrung, S. Sangrajrang, R. Buasom. Cancer in Thailand IX, 2013-2015. Bangkok. Available from: <http://www.nci.go.th/th/index1.html>. Accessed Jan 1, 2019.
- รังษีนพดล โถทอง, วิศิษฐ์ อวีพจน์กำจร, ประรณาสถิตวิภาวี, ศุภชัย ปิตีกุลตั้ง. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดมะเร็งเต้านมในหญิงไทยที่อายุน้อยกว่า 45 ปี. เข้าถึงได้จาก: <https://gsbooks.gs.kku.ac.th/58/the34th/pdf/MMP8.pdf>. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- Miller AB. Practical Applications for Clinical Breast Examination (CBE) and Breast Self-Examination (BSE) in Screening and Early Detection of Breast Cancer. *Breast Care (Basel, Switzerland)* 2008;3:17-20.
- Ahmed A, Zahid I, Ladiwala ZFR, Sheikh R, Memon AS. Breast self-examination awareness and practices in young women in developing countries: A survey of female students in Karachi, Pakistan. *J Edu Health Pro* 2018;7:81-94.
- พัชชา ภัคจิรสกุล. ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตรวจเต้านมด้วยตนเองของหญิงไทยในจังหวัดลำปาง. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2559. เข้าถึงได้จาก: http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5717035066_4346_4498.pdf. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2561.
- K. Raja Gopal RRL MIZ, Wahida D, Mohd Said N, Syed Zakaria SZ. Knowledge, attitude and practice of breast self-examination among nurses in tertiary hospitals in malaysia. *Malaysian J Pub Health Med* 2014.;14:54-62.
- Carlin JB, Hocking J. Design of cross-sectional surveys using cluster sampling: an overview with Australian case studies. *J Pub Aus* 1999; 23:546-51.
- Mukem S, Sriplung H, McNeil E, Tangcharoensathien V. Breast cancer screening among women in Thailand: analyses of population-based household surveys. *J Med Assoc Thai* 2014;97:1106-18.
- Alwan NAS, Al-Diwan JKA, Al-Attar WM, Eliessa RA. Knowledge, attitude & practice towards breast cancer & breast self-examination in Kirkuk University, Iraq. *J Repro Pac* 2012;1:308-11.
- Gonzales A, Alzaatreh M, Mari M, A AS, Alloubani A. Beliefs and Behavior of Saudi Women in the University of Tabuk toward Breast Self-Examination Practice. *Asian Pac J Cancer Prev* 2018;19:121-6.
- Akhtari-Zavare M, Juni MH, Ismail IZ, Said SM, Latiff LA. Barriers to breast self-examination practice among Malaysian female students: a cross sectional study. *J Obstet Gynaecol Res* 2015;4:692-9.
- Murali ME, Crabtree K. Comparison of two breast self-examination palpation techniques. *J Cancer Nurs* 1992;15:276-82.
- Sideeq K, Ayoub T, Khan SMS. Breast self-examination: assessing its knowledge attitude and practice among ethnic Kashmiri females. *Int J Com Med Public Health* 2017;4:3288-92.
- Hussein DM, Alorf SH, Al-Sogaih YS, Alorf SH, Alaskar RS, Al-Mahana AM, et al. Breast cancer awareness and breast self-examination in Northern Saudi Arabia. A preliminary survey. *Saudi Med J* 2013;34:681-8.
- Yavari P, Pourhoseingholi MA. Socioeconomic factors association with knowledge and practice of breast self-examination among Iranian women. *Asian Pac J Cancer Prev* 2007;8:618-22.
- Minasie A HB, Abraham A. Breast Self-examination Practice among Female Health Extension Workers: A Cross Sectional Study in Wolaita Zone, Southern Ethiopia. *J Repro Syste Sex Dis* 2017;6:1-8.
- Lelliott P. Principles of Behavior Modification: A. Bandura. *Bris J of Psy* 2018;153:420-31.
- Maruthur NM, Bolen SD, Brancati FL, Clark JM. The Association of Obesity and Cervical Cancer Screening: A Systematic Review and Meta-analysis. *Obesity* 2009;17:375-81.
- Fontaine KR, Heo M, Allison DB. Body Weight and Cancer Screening among Women. *J Womens Health Gend Based Med* 2001;10:463-70.

22. Hubbard RA, O'Meara ES, Henderson LM, Hill D, Braithwaite D, Haas JS, et al. Multilevel factors associated with long-term adherence to breast cancer screening in older women in the U.S. *Prev Med* 2016;89:169-77.
23. Schoofs J, Krijger K, Vandevoorde J, Devroey D. Health-related factors associated with adherence to breast cancer screening. *J Midlife Health* 2017;8:63-9.
24. Alsaif AA. Breast self-examination among Saudi female nursing students in Saudi Arabia. *Saudi Med J* 2004;25:1574-8.
25. Miller S, Rafanan L, Keihany S, Reyes-Ortiz CA. The relationship between body mass index and breast cancer screening utilization among older women in Latin American and Caribbean cities. *J Women Aging* 2015;27:3-16.
26. Hayes C, Al-Naggar R, Zgaga L. Knowledge of breast cancer and its association with preventive practice among Malaysian school teachers. *J Epi Com Health* 2014;68:78-89.
27. Chaveepojnkamjorn W, Pichainarong N, Thotong R, Sativipawee P, Pitikultang S. Relationship between Breast Cancer and Oral Contraceptive Use among Thai Premenopausal Women: a Case-Control Study. *Asian Pac J Cancer Prev* 2017;18:1429-33.
28. Al Qadire M, Alkhalaileh M, Hina H. Risk Factors for Breast Cancer among Jordanian Women: A Case-control Study. *Iraq J Pub Health* 2018;47:49-56.
29. Parsa P, Kandiah M, Parsa N. Factors associated with breast self-examination among Malaysian women teachers. *East Mediterr Health J* 2011;17:509-16.
30. Hasan TN, Shah SA, Hassan MR, Safian N, Azhar ZI, Syed Abdul Rahim SS, et al. Poor Knowledge and Practice Towards Breast Cancer among Women in Baghdad City, Iraq. *Asian Pac J Cancer Prev* 2015; 16:669-72.